

УДК 342.725(494)

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7\(25\)-421-428](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2024-7(25)-421-428)

Рабецька Надія Леонідівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри лінгводидактики та іноземних мов, Державний університет інтелектуальних технологій і зв'язку, <https://orcid.org/0009-0005-5241-9473>

Тихолаз Софія Іванівна кандидат педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри латинської мови та медичної термінології, Вінницький національний медичний університет ім. М.І. Пирогова, <https://orcid.org/0009-0002-0220-5918>

МОВНЕ ПИТАННЯ НА ТЛІ СУЧАСНОЇ ПОЛІТИЧНОЇ СИТУАЦІЇ В УКРАЇНІ

Анотація. У статті розглянуто тенденції розвитку української мови в умовах активної війни. На основі соціологічних досліджень простежено, що позитивне схвальне ставлення до української мови в умовах війни зросло серед населення України. Зокрема, 83 % опитаних провідними соціологічними інституціями вважають, що єдиною державною мовою в Україні має бути українська мова.

Крім українців, українську мову почали вивчати понад 1,3 млн іноземних громадян, особливо в країнах, які прийняли найбільшу кількість біженців з України: попит на вивчення української мови в Ірландії підвищився на 2229 % порівняно з минулим роком, у Німеччині – на 1651 %, Польщі – на 1615 %, Нідерландах – на 1590 %, Чехії – на 1513 %.

Повномасштабна війна росії проти України активізувала процес українізації. Українська мова поступово починає домінувати в тих регіонах (Південь та Схід України) і сферах (неформальне спілкування, професійна зайнятість, віртуальний простір), де тривалий час не посідала провідних позицій, що свідчить про тенденцію розширення україномовної аудиторії.

Акцентовано увагу на помилках, допущених при написанні Конституції України в питанні статусу мов національних меншин в Україні. Адже, у Ст. 10 Конституції України визначено вільний розвиток російської мови, а також інших мов національних меншин на території України, а також спостерігаємо ігнорування мови кримських татар, оскільки це єдиний народ, який цілком проживає на території України.

Крім того, чимало документів, зокрема паспорт громадянина України, від початку незалежності України – двомовні, що на державному рівні мало б кваліфікуватися як зрада, грубе порушення закону України про державну мову – вона у нас одна: українська.

Усі ці глобальні помилки більше не можна ігнорувати, оскільки вони, крім політичних, економічних, територіальних, військових претензій, стали передумовою війни, адже ворог завжди приходив туди, де є достатня кількість готових із ним співпрацювати.

Ключові слова: українська мова, соціологічне дослідження, мовна політика, двомовність, війна, ВПО.

Rabetska Nadiya Leonidivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Linguistics and Foreign Languages, State University of Intellectual Technologies and Communication, <https://orcid.org/0009-0005-5241-9473>

Tykhola Sofiya Ivanivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Head of the Department of Latin Language and Medical Terminology, Vinnytsia National Medical University named after E. Pirogov, <https://orcid.org/0009-0002-0220-5918>

LANGUAGE QUESTION AGAINST THE CURRENT POLITICAL SITUATION IN UKRAINE

Abstract. The article examines the trends in the development of the Ukrainian language in conditions of active war. On the basis of sociological research, it was observed that the positive favorable attitude towards the Ukrainian language in the conditions of the war increased among the population of Ukraine. In particular, 83% of those polled by leading sociological institutions believe that Ukrainian should be the only state language in Ukraine.

In addition to Ukrainians, more than 1.3 million foreign citizens began to learn the Ukrainian language, especially in the countries that accepted the largest number of refugees from Ukraine: the demand for learning the Ukrainian language in Ireland increased by 2229% compared to last year, in Germany - by 1651%, in Poland - by 1615%, in the Netherlands - by 1590%, in the Czech Republic - by 1513%.

Russia's full-scale war against Ukraine intensified the process of Ukrainization. The Ukrainian language is gradually beginning to dominate in those regions (South and East of Ukraine) and spheres (informal communication,

professional employment, virtual space) where it has not held leading positions for a long time, which indicates the tendency of the Ukrainian-speaking audience to expand.

Attention is focused on mistakes made during the writing of the Constitution of Ukraine regarding the status of languages of national minorities in Ukraine. After all, in St. 10 of the Constitution of Ukraine defines the free development of the Russian language, as well as other languages of national minorities on the territory of Ukraine, and we also observe the ignoring of the language of the Crimean Tatars, since this is the only people that fully lives on the territory of Ukraine.

In addition, many documents, in particular the passport of a citizen of Ukraine, have been bilingual since the beginning of Ukraine's independence, which at the state level should be qualified as treason, a gross violation of the law of Ukraine on the state language - we have only one: Ukrainian.

All these global mistakes can no longer be ignored, because they, in addition to political, economic, territorial, military claims, have become a prerequisite for war, because the enemy always comes to a place where there is a sufficient number of people ready to cooperate with him.

Keywords: Ukrainian language, sociological research, language policy, bilingualism, war, internally displaced persons.

Постановка проблеми. Останнім часом інформаційні ресурси перевантажено увагою до мовного питання в Україні. Сприяє цій посиленій увазі збільшення числа національно свідомих громадян України, які не бажають «миритися» з мовою ворога і з усім, що належить йому. Тому сферою нашого дослідження й матеріалом для нього стала власне громадська думка, висвітлена на платформах BBC NEWS Україна, Info Sapiens та ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі статистичні дані містяться в результатах досліджень Соціологічної групи «Рейтинг». Аналітичним підґрунтям нашої наукової праці стала також статистика зареєстрованих користувачів на платформі вивчення мов Duolingo серед іноземців з метою вивчення української мови. Проаналізовано також зміст Ст. 10 Конституції України, а також інші нормативно-правові документи державного рівня, які засвідчують статус української мови та мов національних меншин в Україні.

Виклад основного матеріалу. Основними нормативно-правовими актами, що визначають мовну політику сучасної України є: Закон України «Про мови в Українській РСР» (1989 р.), Конституція України (1996 р.), закони «Про національні меншини в Україні» (1992 р.), «Про

друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» (1992 р.), «Про телебачення і радіомовлення» (1993 р.), «Про інформацію» (1992 р.), «Про рекламу» (1996 р.), «Про видавничу справу» (1997 р.), «Про освіту» (1996 р.), «Про місцеве самоврядування в Україні» (1997 р.), «Про вищу освіту» (2002 р.), «Про правовий статус закордонних українців» (2004 р.); міжнародно-правові акти – Рамкова Конвенція Ради Європи про захист національних меншин (ратифікована у 1997 р.), Європейська хартія регіональних мов або мов меншин (ратифікована у 2003 році).

Тенденцію розширення україномовної аудиторії засвідчують дані різних соціологічних досліджень. Так, соціологічна група «Рейтинг» у березні 2022 р. провела загальнонаціональне опитування щодо мовного питання в Україні. Його результати такі:

- упродовж десятиліття – з 2012 по 2022 рр. – кількість тих, хто вважає українську мову рідною, зросла з 57 % до 76 %. Утрати російської мови за аналогічний період склали 22 % – зафіксовано падіння з 42 % до 20 %;

- стало зменшується російськомовний сегмент українців. 2012 р. таких респондентів було близько 40 %, наприкінці 2021 р. – 26 %, а на початку війни – 18 %;

- війна консолідувала українське суспільство та відчутно вплинула на ставлення громадян до питання статусу мови. Переважна більшість – 83 % опитаних – висловила думку, що єдиною державною мовою має бути українська.

Якщо до 24 лютого 2022 р. за надання державного статусу російській мові виступало 25 % респондентів, то вже за місяць їх лишилось усього 7 %[1].

Цікаве опитування «Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го» провів у грудні минулого року Київський міжнародний інститут соціології. Зафіксовано ряд показових зрушень у мовній ситуації, а саме:

- збільшення в повсякденному житті частки респондентів, які спілкуються українською мовою, та зменшення частки російськомовних. У грудні 2022 р. 41 % опитаних зазначили, що спілкуються винятково українською, ще 17 % указали, що переважно комунікують українською. Натомість тих, хто розмовляє тільки російською, виявилось 6 %, переважно російською – 9 %. Проти 2017 р. частка україномовних зросла на 8 %, а російськомовних зменшилася на 11 %;

- у родинному колі тільки або переважно українською спілкуються 52 % респондентів, тільки або переважно російською – 16 %. Це істотна зміна проти 2017 р., коли тільки або переважно українською спілкувалися 51 %, а тільки або переважно російською – 25 %;

- на роботі чи в навчанні українською спілкуються навіть трохи більше, ніж вдома: про вживання тільки або переважно української заявили 68 % тих, хто працює, а російської – 11 %;

- різке збільшення у 2022 р. частки людей, які вважають російську мову взагалі неважливою. Таких виявилось 58 % – у 2014 р. їх було всього 9 %. Показово, що навіть у традиційно російськомовних регіонах – на Півдні та Сході – такої думки дотримується 46 % мешканців;

- різке зростання на Півдні й Сході України кількості громадян, котрі пов'язують себе з українською національністю. Якщо 2017 р. таких було 64 %, то 2022 р. – 90 % [2].

Ще одне соціологічне опитування дослідницької агенції Info Sapiens підтвердило означений тренд – зміцнення позицій української мови. Зокрема, за його результатами, упродовж року війни частка україномовних збільшилася на 16 % – з 46 % у лютому 2022 р. до 62 % у січні 2023 р. І навпаки – за цей період частка російськомовних українців зменшилася з 26 % до 13 % [3].

Українська мова набуває популярності також в інтернет-просторі. До прикладу, онлайн-біржа Freelancehunt налаштувала власний сервіс таким чином, що українською відкривається будь-яка пошукова сторінка для користувачів з України. За інформацією ресурсу, частка фрилансерів, яка до війни обирала українську мову, коливалася в межах 11–30 %. Після російського вторгнення цей показник виріс до 96 % [4].

Процес зростання популярності української мови та інтересу до її вивчення однаково триває як в Україні, так і поза її межами.

Російська збройна агресія призвела до масштабного переміщення населення зі Сходу України в центральні та західні регіони. Переважна більшість внутрішніх переселенців – російськомовні. Отже, склалися сприятливі обставини для опанування українською мовою багатьма ВПО.

З цією метою 2022 р. активно реалізовано проєкт «Єдині». Опісля восьми проведених курсів перейти на українську вдалося майже 50 тис. людей [5]. Проєкт триває й далі. Долучитися до нього може кожний охочий, цілком безплатно та з будь-якої локації світу. На тепер проєкт «Єдині» відбувається у 25 українських містах та об'єднаних територіальних громадах. Крім того, в усіх українських бібліотечних системах діють безоплатні курси вивчення української мови для всіх охочих.

Водночас на знак солідарності з нашою країною українську мову почали вивчати понад 1,3 млн іноземних користувачів. Особливої популярності вона набула в державах, які прийняли найбільшу кількість біженців з України.

За повідомленням онлайн-платформи з вивчення мов Duolingo, попит на вивчення української мови в Ірландії підвищився на 2229 % проти минулого року, у Німеччині – на 1651 %, Польщі – на 1615 %, Нідерландах – на 1590 %, Чехії – на 1513 %.

Окрім того, українська мова здійнялася на 20 позицій у рейтингу мовної популярності – з 37-ї позиції у 2021 р. на 17-ту у 2022 р. У Німеччині аналогічний стрибок популярності стосувався переміщення української мови з 36-го місця на 15-те, а в США – з 36-го місця на 22-ге за один рік[6].

Російська агресія продемонструвала, що важливе значення для розвитку та піднесення престижу української мови мають не тільки заходи державної політики, але й громадські ініціативи. Стосовно цього доречно вказати на кроки, до яких на початку 2023 р. вдалися два українські ВНЗ – Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна та Національний університет «Києво-Могилянська академія».

Спочатку в січні цього року ректорат харківського вишу ухвалив рішення запровадити на добровільних засадах посаду омбудсмена з-поміж представників професорсько-викладацького складу. Університетським уповноваженим із захисту державної мови став завідувач кафедри української мови М. Філон. Він має контролювати дотримання мовного законодавства та сприяти популяризації української мови.

Невдовзі академічна конференція Києво-Могилянської академії затвердила нові правила внутрішнього розпорядку. Вони рекомендують і водночас вимагають уникати в університеті спілкування російською мовою як мовою країни-агресора. Ідеться про розмови на перервах, у їдальні, коридорах, бібліотеці, на території НаУКМА, тобто про комунікацію в позанавчальний час і в позааудиторному просторі.

При цьому жодних каральних санкцій не передбачено. Це радше прояв внутрішнього вибору, особистої самоідентифікації і разом з тим утвердження колективної згуртованості. Як зауважив президент НаУКМА С. Квіт, «це питання не покарання, а культурних змін. Сенс не в покаранні, а в тому, щоб змінювати нашу внутрішню корпоративну культуру. Ніхто не буде підслуховувати студентів, але внутрішня громадська думка буде такою, що це буде сприяти тому, щоб «Могилянка» повністю була україномовним університетом»[7].

Наразі посади мовних омбудсменів на громадських засадах запроваджено ще в кількох українських ВНЗ. Серед них – Харківський національний університет імені Г. С. Сковороди та Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського. Показово те, що в педагогічному ВНЗ питаннями захисту мовних прав

студентської громади опікуватиметься не співробітник навчального закладу, а студентка.

Натомість, у статті 10 Конституції України бачимо, що мовна політика в Україні вкрай несправедлива. Йдеться про те, що в Україні гарантований розвиток російської та інших мов національних меншин – невідомо, чому виділено російську, чому їй надано панівний статус порівняно з іншими мовами нацменшин, хоча носії російської мови мають свою територію й державу. Натомість, Конституцією України ніяк не визначено статус мови кримсько-татарського народу, хоч уся його територія знаходиться в нашій державі. Принаймні, так було до анексії Криму й так буде після перемоги України.

Висновки. У кризових ситуаціях, одним з проявів яких є війна, посилюється роль мови як чинника національної консолідації, мірила розмежування на «свій-чужий». Саме інтегративно-означувальна функція української мови вийшла на передній план у 2022 р. Водночас російська мова, залишаючись для певної частини українців засобом комунікації, фактично перестала бути для них маркером національної належності.

Повномасштабне російське вторгнення активізувало процес українізації. Українська мова поступово починає домінувати в тих регіонах (Південь та Схід України) і сферах (неформальне спілкування, професійна зайнятість, віртуальний простір), де тривалий час не посідала провідних позицій.

Масовий вимушений виїзд українських громадян за кордон істотно пожвавив інтерес іноземців до вивчення української мови – за кілька місяців після російської агресії вона стала однією з популярних європейських мов. Відчутно підвищився рейтинг української мови на світовому рівні.

Додатковим каталізатором розвитку та зростання престижності української мови є внутрішня міграція. Цій меті також слугує імплементація україноцентричних громадських ініціатив на кшталт тих, які зреалізували низка українських вищих навчальних закладів (ВНЗ).

Серед важливих маркерів національної державності та національної ідентичності, який безпосередньо зачепило повномасштабне російське вторгнення, – це українська мова. Можна відзначити декілька ключових аспектів, що характеризують сучасну мовну ситуацію.

Література:

1. Шосте загальнонаціональне опитування: мовне питання в Україні (19 березня 2022). Соціологічна група «Рейтинг». 25 берез. 2022. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march
2. Кулик В. Мова та ідентичність в Україні на кінець 2022-го. Збруч. 07 січ. 2023. URL: <https://zbruc.eu/node/114247>

3. Зміни в українському суспільстві за рік повномасштабної війни. Info Sapiens. 23 лют. 2023. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/socpol-research-single-page?id=259>
4. 96% фрилансерів перейшли на українську мову. Sumy Life. 16 лист. 2022. URL: <https://sumy.life/novyny/v-ukraini/12960-96-frilanseriv-perejshli-na-uk>
5. У січні стартує дев'ятий безкоштовний онлайн курс вивчення української мови. Вечірній Київ. 26 груд. 2022. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/76276/>
6. 1,3 млн людей почали вчити українську: які мови були популярні в Duolingo цього річ. Українська правда. 10 груд. 2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/12/10/251781/>
7. Києво-Могилянська академія заборонила російську мову. Як це працюватиме і чи каратимуть. BBC NEWS УКРАЇНА. 28 січ. 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64437506>

References:

1. Sixth nationwide survey: the language issue in Ukraine (March 19, 2022). Sociological group "Rating". March 25 2022. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/language_issue_in_ukraine_march
2. Kulyk V. Language and identity in Ukraine at the end of 2022. Wrong January 07 2023. URL: <https://zbruc.eu/node/114247>
3. Changes in Ukrainian society during the year of full-scale war. Info Sapiens. February 23 2023. URL: <https://www.sapiens.com.ua/ua/socpol-research-single-page?id=259>
4. 96% of freelancers switched to the Ukrainian language. Sumy Life. November 16 2022. URL: <https://sumy.life/novyny/v-ukraini/12960-96-frilanseriv-perejshli-na-uk>
5. In January, the ninth free online course for studying the Ukrainian language will start. Evening Kyiv. December 26 2022. URL: <https://vechirniy.kyiv.ua/news/76276/>
6. 1.3 million people started learning Ukrainian: which languages were popular on Duolingo this year. Ukrainian Pravda. December 10 2022. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/2022/12/10/251781/>
7. The Kyiv-Mohyla Academy banned the Russian language. How will it work and will they be punished? BBC NEWS UKRAINE. January 28 2023. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/news-64437506>